

Discurs, història i poder: lectures geogràfiques de Michel Foucault¹

Bernat Lladó Mas

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Geografia

00103 Bellaterra (Barcelona), Espanya

and similar papers at core.ac.uk

provided by Dip

Data de recepció: octubre del 2005

Data d'acceptació definitiva: desembre del 2005

Resum

En el present escrit, ens proposem establir un marc general des d'on es puguin delimitar les relacions entre l'obra filosòfica de Michel Foucault i la geografia. Així, ens centrarem en tres conceptes clau del filòsof que han tingut una rellevància especial per a la nostra disciplina, com ara el *discurs*, la *història* i el *poder*; tots tres, com veurem, i de forma més o menys explícita, reconeixen la importància de l'espai i la geografia. A més, redescobrim, a partir del propi Foucault, l'ús metafòric d'un cert «llenguatge espacial» per part del corrent postestructuralista, en el si del qual el filòsof ha estat inclòs.

Paraules clau: geografia, Foucault, autor, discurs, història, poder.

Resumen. *Discurso, historia y poder. Lecturas geográficas de Michel Foucault*

En el presente escrito, nos proponemos establecer un marco general desde donde delimitar las relaciones entre la obra filosófica de Michel Foucault y la geografía. Así, nos centraremos en tres conceptos clave del filósofo que han tenido especial relevancia para nuestra disciplina como son el *discurso*, la *historia* y el *poder*; los tres, como veremos, y de forma más o menos explícita, reconocen la importancia del espacio y la geografía. Además, redescubrimos, a partir del propio Foucault, el uso metafórico de un cierto «lenguaje espacial» por parte de la corriente postestructuralista, en cuyo seno se ha incluido al propio filósofo.

Palabras clave: geografía, Foucault, autor, discurso, historia, poder.

Résumé. *Discours, histoire et pouvoir. Lectures géographiques de Michel Foucault*

L'objectif de cet article c'est établir un cadre général pour délimiter la relation entre le travail philosophique de Michel Foucault et la Géographie. Avec cet objectif, nous convergions dans trois concepts clés de pertinence exceptionnel pour notre discipline développée par le philosophe: le discours, l'histoire et le pouvoir. Les trois concepts reconnaissent l'importance de l'espace et de la géographie un plus ou moins de façon explicite, comme nous justifions dans cet article. De plus, nous redécouvrons dans le discours de Foucault l'usa-

1. Agraïxo els comentaris de l'Abel Albet, l'Enric Mendizábal i el David Saurí.

ge métaphorique d'un certain «langage spatiale» commun à une perspective de poststructuraliste, dans laquelle cette philosophe est incluse.

Mots clé: géographie, Foucault, auteur, discours, histoire, pouvoir.

Abstract. *Discours, history and power. Geographical reading of Michel Foucault*

The goal of this paper is to establish a general framework to delimit the relation between the philosophical work of Michel Foucault and Geography. With this objective in mind, we focus in three key concepts of especial relevance for our discipline developed by the philosopher: *discourse, history and power*; all of them recognize the importance of space and geography in a more or less explicit way, as it is justified in this paper. Furthermore, we rediscover from Foucault's discourse the metaphoric use of a certain «spatial language» common to a poststructuralist perspective, in which the philosopher is included.

Key words. geography, Foucault, author, discourse, history, power.

Sumari

Obertura	Poder
Discurs	Clausura
Història	Bibliografia

Obertura

La influència de Michel Foucault sobre la disciplina geogràfica ha estat, com a mínim, irònica i inevitable. Irònica en la mesura que la funció del filòsof en el si del text geogràfic, més que complementària o de reforç, fins i tot d'avantguarda o innovació, ha estat sovint tan sols la de la seva *autorització*. Així les coses, la referència al filòsof sovint ha servit més per validar el discurs geogràfic que no pas perquè aquest en requerís directament la seva presència; s'ha arribat, doncs, a la inversió irònica de la seva proposta original. Com se sap, aquest es féu famós, entre altres coses, per l'esforç evocat en la neutralització de l'*autor*. A través de la noció de *discurs*, expressava la idea segons la qual, més enllà de l'autor que escriu o parla, preexisteix un fons que dicta allò del qual s'escriu o es parla. Amb Foucault, l'autor del text quedava, així, contrarestat pel discurs general d'un temps i un espai particular; i si pel filòsof l'autor es perdia en l'entramat discursiu, hi hem d'afegir que, darrerament i en alguns casos, és més aviat el discurs geogràfic el que queda neutralitzat per l'autor i no al revés: allò que es diu o s'escriu importa menys que la veu que ho firma; en altres paraules: el text geogràfic mereix ésser llegit —és, per tant, interessant, bo, actual...— si les paraules de Foucault hi ressonen. Això descriu, en primer lloc, un efecte de moda acadèmica; descriu, sobretot, un efecte de força discursiva: difícilment algú discutirà l'energia que produeix l'obra foucaultiana, capaç de moure i remoure la totalitat de les disciplines humanes i socials. La

influència de Foucault en geografia és, així, d'una manera o altra, inevitable. Per aquest motiu, en el present escrit, ens proposem restituir un discurs més general en relació amb l'obra de Foucault, centrant-nos en aquelles aportacions del seu pensament que han il·luminat aspectes parcials o totals de la pràctica geogràfica actual.

«Restituir un discurs més general»: en primer lloc, diem «un», la qual cosa significa que n'escollim un d'entre molts; també assenyalarem que volem restablir un marc més ampli, a fi d'assenyalar que el discurs de Foucault també és el d'una època, influenciat ell mateix pels corrents teòrics del moment. La nostra exposició se centrarà, doncs, en tres nocions bàsiques de Foucault per a la geografia: discurs, història i poder; a partir de les quals mostrarem les implicacions espacials de cadascuna.

Si bé és cert que la citació a Foucault, la seva referència sigular, acostuma a ser aïllada, el seu pensament és englobable a dos corrents generals que travessen l'època en què escriví: l'estructuralisme primer i el postestructuralisme després. No és el moment ara d'aprofundir en cadascun; tanmateix, sí que assenyalarem que, en geografia, especialment en relació amb el darrer, han estat en conjunt també de gran rellevància; i si això ha estat així, és, segons alguns autors, a causa de la utilització per part dels postestructuralistes d'un llenguatge que és sempre «espacial». Així les coses, escriu Hubbard tot citant Doel: «Vull demostrar que el postestructuralisme és sempre espacial: aquest centra l'atenció sobre la diferència resultant de l'espai» (Hubbard, 2002, p. 92); o també Peet, segons el qual «virtualment tots els teòrics postestructuralistes utilitzen metàfores espacials, si no conceptes geogràfics, com un mitjà d'expressió» (Peet, 1998, p. 196). D'una manera o altra, aquests autors assenyalen que el postestructuralisme —altrament anomenat «pensament de la diferència»—, si més no metafòricament, fa un ús específic de l'espai: és aquest el que introdueix la diferència en alguns casos (especificant fenòmens, interpretacions i significats); és aquest el que ordena, en altres casos, una realitat sempre més fluida i inestable del que aparenta ser. En aquest sentit, escriu Hubbard:

La raó per l'interès dels geògrafs/es en el postestructuralisme hauria de ser clara; en un món compost de fluxos, moviments i caos, els postestructuralistes suggereixen que la solidesa és una il·lusió. Una tasca de la geografia postestructural, d'altra banda, és l'exposició de les pràctiques que mantenen aquesta il·lusió. Crucialment, això significa que la geografia mateixa està involucrada en la imposició d'aquest sentit de l'ordre en el món, inventant conceptes (per exemple: lloc, espai, natura) que redueixen la diferència a la unicitat [*sameness*] i potencialment fracassen a l'hora de fer justícia a la complexitat de les coses. (Hubbard, 2002, p. 86-87)

El postestructuralisme, en general, i la seva influència geogràfica, en particular, d'allò que s'encarrega és de desvelar aquells aspectes que ordenen una realitat que, en si, és caòtica i desordenada. Alguns teòrics, més que desvelar l'ordre aparent, el «desconstruiran» a través del llenguatge. Michel Foucault,

per la seva banda, participarà també en la comesa de desvelar el miratge que ordena el món. Ho farà, en primer lloc, a partir d'allò que es troba inscrit en un discurs particular, que és sempre una manera de quadrar la realitat: en aquest cas, anomenant-la, construint-la des del llenguatge («arqueologia del saber»). Seguidament, en base a una historiografia específica, aquella que prové de l'anomenada Escola dels Annals i que Foucault anomena «Història Total». Finalment, a partir de l'apropiació de l'espai per part del poder i les tecnologies «panòptiques» que l'acompanyen («genealogia del poder»). Per allò que ens interessa, en totes tres estratègies convé afegir-hi que l'espai hi és sempre present, ja sigui per fragmentar els discursos —fent-los, així, locals: geogràficament situats—, per dispersar la història o per mostrar que el poder s'expressa espacialment. Amb tot, abans de desenvolupar cada una d'aquestes parts (discurs, història i poder), descobrirem el sentit —ja en part revelat— de les afirmacions inicials: aquelles que posaven de manifest la importància del «llenguatge espacial» en la retòrica postestructuralista. Ho farem ja rememorant Foucault.

En una entrevista a la revista *Herodote*, el filòsof era interrogat sobre l'ús que en feia ell de constants metàfores espacials. Després, ell mateix n'indicava el sentit estratègic. Així les coses, se li preguntava:

Aquesta espacialització incerta contrasta amb la profusió de metàfores espacials. Posició, desplaçament, lloc, camp; fins i tot, de vegades, metàfores geogràfiques: territori, domini, sòl, horitzó, arxipèlag, geopolítica, regió, paisatge.

I el filòsof responia:

Metaforitzar les transformacions del discurs per mitjà d'un vocabulari temporal condueix necessàriament a la utilització del model de la consciència individual, amb la seva temporalitat pròpia. Intentar desxifrar-la, contràriament, a través de metàfores espacials, estratègiques, permet captar amb més precisió els punts en què els discursos es transformen en, a través de i a partir de les relacions de poder. (Foucault, 1999b, p. 318-319)

Condensava, així, Foucault un programa filosòfic on els termes *discurs* i *espai* són primordials, de manera que l'un recolza en l'altre, a fi de ressaltar les relacions entre el poder i el saber: aquest darrer ja no és el resultat d'una consciència que s'expressa individualment i lliurement, sinó que se subjecta a un poder, és més, a un poder territorialitzat. El saber és, sobretot, un discurs —per tant, una «pràctica social»—; i la noció de discurs connota en Foucault un «territori», un «camp», un «domini» o «horitzó» que va més enllà de la persona individual per recaure en una dimensió que li és preexistent, anterior, que és a la vegada «situada» històricament i geogràfica. El temps històric i l'espai geogràfic conformen un entramat institucional que regula allò que hom diu i com ho diu. Desvelar el contingut ideològic de les «formacions discursives» (el «miratge» d'allò que és «real») no és, per Foucault, res més que desenredar

el fil que porta a la creació originària, i a la perpetuació posterior, d'un saber/poder establert institucionalment, per tant, també geogràficament.

Podem afirmar, per concloure, que Foucault forma part ell mateix d'un discurs general que anomenem, seguint la convenció, «postestructuralista», discurs que emfatitza l'espai en la mesura que és aquest qui evidencia la diferència. Sobretot, discurs que, ressaltant les implicacions mútues entre saber i poder, estableix les bases d'un llenguatge metafòricament geogràfic i espacial. Resituant fins ara el pensament foucaultí en el si d'un marc teòric més general, donem pas, a continuació, a tres idees centrals per tal de fixar les relacions del filòsof amb la geografia.

Discurs

Retornem, en primer lloc, sobre el discurs. Aquesta noció expressa una idea heretada de l'estructuralisme; a saber: més enllà de l'aspecte sensible de la parla individual («la parole» de Saussure), preexisteix una «estructura» lingüística («la langue») que, inconscientment, condiona la primera. A més, hi afegirà l'estructuralisme, aquesta estructura o sistema lingüístic és resultat de la convenció social i, per tant, es troba al marge de la realitat que expressa o representa; referma així l'estructuralisme allò que, des de finals del segle XIX, hom anomena la «crisi del llenguatge representacional», crisi que ha desembocat en el filosòfic «gir lingüístic»: el llenguatge ja no tradueix de forma unívoca i mimètica una realitat «present», sinó que la crea; tota «realitat», hi podem afegir en altres paraules, és sempre preinterpretada: no existeix realitat més enllà dels «jocs de llenguatge» que componen la teatralitat social. Amb tot, l'estructuralisme, si bé descobrirà la naturalesa normativa del llenguatge, no en desenvoluparà el caràcter històric i contingent, i és aquest un dels punts que introduirà el postestructuralisme, especialment l'obra de Foucault. Aquest reafirmarà, en primer lloc, l'existència d'una estructura prèvia a tota parla (o consciència) individual; no obstant això, hi afegirà que aquesta no adopta la forma d'un sistema abstracte de signes lingüístics: més que una estructura, allò que condiona la parla subjectiva és un discurs. Amb el discurs, el sistema abstracte de l'estructuralisme esdevé concret: és el resultat de l'eventualitat històrica i geogràfica; és, sobretot, el producte d'unes determinades relacions de poder. També aquest discurs, així com el sistema convencional de signes estructuralistes, crea i produeix la realitat: ara una «realitat construïda discursivament».

Foucault marcarà, a partir d'aquest moment, una de les concepcions més esteses referents al discurs: aquest com a pràctica i no com a conjunt d'enunciacis; fet que em permet, de la mateixa manera que qualsevol pràctica social, definir-ne les condicions de producció («arqueologia»). Des de Foucault, diu Íñiguez, es parla sobretot de pràctiques o formacions discursives, que són les «regles anònimes» i delimitades geohistòricament, que condicionen el context d'enunciació; les pràctiques discursives «constitueixen el problema que s'ha de resoldre» i, a la vegada, prescriuen «l'estratègia que s'ha d'adoptar per fer-ho»

(Íñiguez, 2003, p. 77). Val a dir, per finalitzar, que la noció de discurs és una de les que més fortuna ha fet en Foucault.

Així les coses, en geografia ha comportat una autèntica revisió de la pròpia historiografia, vista ara com un discurs més i, per tant, susceptible de desvelar-ne les condicions socials de producció; sobretot, la geografia com un discurs que «crea» ella mateixa la realitat —i que no només la descriu—, concepció que recullen, especialment, les anomenades «geografies postcoloniales» (i «textuals» en general): tota representació, diran aquestes, és sempre tenyida del color ideològic d'aquell qui observa o descriu, ja sigui un antropòleg o una geògrafa. Descobrir el color del tint o, com diria Edward Said, la «violència ideològica» que conté tota representació, forma part també del programa metodològic de la geografia més recent, en aquest cas, sota el nom d'*anàlisi crítica del discurs*. És també en aquesta direcció que alguns treballs recents han estudiat l'emergència dels discursos ambientalistes i ecologistes en base a l'aportació teòrica de Foucault; en aquest cas, no només aplicant la idea de «discurs», sinó també a partir de conceptes del mateix autor, com ara «governabilitat», «biopoder» i «espai» (Darier, 1999, p. 21)

En fi, el treball del filòsof recull la idea estructuralista d'un discurs que «parla» a través de l'autor (de la persona individual); però va més enllà: aquest discurs no és el sistema abstracte de signes de Saussure, sinó la confluència en un moment històric i geogràfic d'unes relacions de poder que estableixen, d'ençà d'aquest instant, allò que un pot dir i com ho ha de dir.

Història

El paper de la història en el pensament de Foucault no ha estat menys important que la noció abans assenyalada de discurs. En aquest cas, també el filòsof estableix certa complicitat amb la geografia o l'espai en general; d'aquí que Elden assenyali:

En termes del treball propi de Foucault, jo he argumentat que els [seus] estudis històrics [...] són a través de i per l'espai, i el llegat fonamental del seu treball és aquell interessat en les qüestions d'espai [...]. Comprenen com l'espai és fonamental per l'ús del poder i la recerca històrica en l'exercici del poder ens permet [...] [referir-nos] al treball de Foucault, no tan sols com una història del present, sinó també com un mapa del present. (Citat a Hubbard, 2004, p. 124)

En altres paraules però expressant el mateix, Pardo escriu, parafrasejant el propi Foucault:

Podria escriure's tota una història dels espais [...] que comprendria les grans estratègies de la geopolítica fins a les petites tàctiques de l'hàbitat, de l'arquitectura institucional, de l'aula o de l'organització hospitalària [...] Sorpren veure el temps que ha calgut perquè el problema dels espais aparegui com un problema historicopolític. (Pardo, 1989, p. 215)

Després d'això, bé hi podríem afegir que el filòsof no ha fet sinó «espacialitzar la història». Amb tot, aquest «procediment» de Foucault ha estat interpretat posteriorment de diverses maneres. La primera i més evident, relacionada alhora amb la noció de discurs, és aquella que ressalta el paper de l'espai en la fragmentació de la història (també de les «grans narratives»); segons aquesta, «la visió de la història de Foucault obre una gran sensibilitat per l'espai i el lloc [...] proposa que els fenòmens, els processos i les estructures de la història són sempre fragmentades per la geografia —això és, les coses esdevenen diversificades en llocs diferents» (Peet, 1998, p. 230). Aquest fet, hi afegeix Robinson, «és particularment significatiu pels geògrafs, perquè emfatitza els detalls de les diferències entre localitats i accentua la necessitat de comprendre-les més que no pas de generalitzar-ne les similituds» (Robinson, 1998, p. 473).

Així les coses, arribem a la crítica de Foucault a una certa forma de fer història, aquella que anomena la «Història Total» (Philo, 2000, p. 209-212). Aquest terme és assimilat pel filòsof a l'anomenada Escola dels Annals, corrent historiogràfic també sensible a la geografia i que, com han assenyalat alguns autors, influí força sobre el mateix Foucault. Segons aquest, la Història Total introduïa un ordre a priori en l'explicació històrica, en la mesura que «el projecte d'una història [total] és el que tracta de restituir la forma de conjunt d'una civilització, el principi —material o espiritual— d'una societat, la significació comuna a tots els fenòmens d'un període, la llei que explica la seva cohesió, allò que s'anomena metafòricament el “rostre” d'una època» (Foucault, 1999a, p. 15). En canvi, el filòsof proposa no una història total, sinó aquella que anomena «general», més atenta a la discontinuïtat, a la vegada espacial i temporal; i per dur a terme aquesta nova metodologia històrica introdueix el terme (metafòric) d'«espai de dispersió»:

Una descripció global [total] apinya tots els fenòmens entorn d'un centre únic: principi, significació, esperit, visió del món, forma de conjunt. Una història general desplegaria, contràriament, l'espai d'una dispersió. (Foucault, 1999a, p. 16)

L'espai de dispersió és, més que un espai concret, un espai metafòric; més que un espai real, una forma d'imaginar l'actitud de l'historiador davant el període que es pretén estudiar: l'historiador dispersa els esdeveniments, els fenòmens, les categories analítiques (economia, societat, cultura...) en un mateix pla, en un mateix espai. Cap element unifica o recull la totalitat de l'època; no existeix un centre des del qual es pugui abordar un període històric; tampoc les categories analítiques se superposen o es jerarquitzen sinó que totes tenen, d'entrada, la mateixa importància. La història general no imposa un ordre anterior o extern, més aviat busca la seva emergència de la dispersió:

I encara que no ens ho imaginem, l'espai de dispersió no equival a dir que tot allò que hi ha en el món és un caos que l'historiador no pot fer res més que celebrar, perquè Foucault suposa clarament que hi ha algun ordre en la dis-

persió que ha d'esperar ser descobert, però que aquest ordre resideix amb firmesa en les coses per elles mateixes i no en cap ordre teòricament imposat des de fora. (Philo, 2000, p. 219)

Amb tot, la fragmentació de la història espacialment —de la qual podríem afegir que també ha tingut el seu ressò geogràfic a partir dels anomenats *locality studies*—, o l'espai metodològic de la dispersió, no esgoten les possibilitats d'establir més relacions entre la recerca històrica de Foucault i la geografia. En aquest sentit, uns altres autors han definit el programa filosòfic d'aquell com una «història espacial de l'alteritat», és a dir, una recerca històrica de la constitució i la marginació discursiva de determinats subjectes (els anormals, els bojos, els criminals...), en base a un ús exclouent de l'espai que coincideix, a grans trets, amb el naixement d'allò que avui en dia coneixem com la «modernitat occidental». Chris Philo, seguint el filòsof Michel Serres, escriu, en relació amb això exposat:

[Serres] interpreta les categories de Foucault d'inclusió i exclusió en termes de relacions espacials, i [...] veu el concepte de boig en Foucault com una «geometria de la negativitat». El període preclàssic [abans del 1600], suggereix Serres, pot ser imaginat com un original espai caòtic en el qual la bogeria tenia molts punts de contacte amb el món. L'espai clàssic [1600-1700], per contrast, era dual, amb l'espai de la bogeria (hospitals primer, asils després) que funcionava com una imatge negativa de l'espai de la raó (societat, particularment la família). (Philo, 2000, p. 223)

L'obra de Foucault és, així, també la història de com les societats modernes occidentals s'han organitzat (i definit) en base a la separació i exclusió de determinats subjectes considerats, d'ara en endavant, malalts, bojos, perillosos..., i com, en tot aquest procés, l'espai negatiu de la societat (la presó, el manicomi, l'hospital...) ha estat fonamental a l'hora de reforçar el discurs que separava la normalitat de la desviació:

Serres —continua Philo— descriu les cases de confinament com a constituents de «l'espai de la bogeria», com a imatge mirall negativa de «l'espai de la raó» suposadament trobat en les felices cases i carrers de les respectables famílies i comunitats, i [Foucault] troba efectivament, a *Madness and Civilization*, la història de la geometria social suposadament anomenada «geometria de la negativitat» —en la qual certa població humana (lluny de ser internament homogènia) esdevé estigmatitzada i socioespacialment exclosa dels «normals» llocs d'interacció social. (Philo, 2000, p. 223-224)

Poder

Arribem finalment a la tercera de les nocions que ens proposàvem comentar des d'un bon inici: el poder. Cal indicar, ja d'entrada, que és aquest el tema de més rellevància pel que respecta a la nostra disciplina. Si més no, és la «gene-

alogia del poder» en Foucault l'etapa que més ha inspirat l'exercici geogràfic, en la mesura que és també aquella on el pes de l'espai i la geografia esdevé més indefugible. En efecte, allò que es desprèn de la seva obra, en part intuït en tot allò que ja hem exposat, és que l'organització de l'espai ha estat una pràctica central a l'hora d'establir les formes modernes de control polític i disciplinari. Aquí, igual que amb la noció de discurs i la d'història, el poder i l'espai es donen suport mútuament: no s'entenen l'un sense l'altre, fins i tot, hi afegiríem, d'acord amb el passatge següent, es confonen:

No és que [Foucault] vulgui establir una teoria general de l'espai (o del poder, per allò que importa) [...] ell veu l'organització espacial com una part important de l'estratègia social, econòmica i política de contextos particulars. A l'era moderna, per tant, Foucault emfatitza que les «tecnologies» disciplinàries troben un rol especial en l'organització de l'espai. El control i la divisió de l'espai (i el temps) esdevenen vitals per la disciplina i la vigilància dels individus. (Driver, 1985, p. 426)

Una paraula compendia part de la teoria del poder modern desenvolupada pel filòsof: el *panòptic*, que designa, a grans trets, una particular distribució arquitectònica emprada inicialment a la ciència penitenciària a fi de controlar i disciplinar els presos, però que, a poc a poc, ha anat superant l'escala pròpiament arquitectònica per abastar àmbits geogràfics i territorials més grans. En qualsevol cas, manifesta un domini polític que s'expressa espacialment o geogràficament; domini establert en el mateix moment que s'institueixen unes condicions asimètriques de visibilitat organitzades geogràficament entre aquells que vigilen i aquells que són vigilats. Així, un autor allunyat del cercle geogràfic però atent a les qüestions relacionades amb l'espai com és Peter Sloterdijk, recull bé la idea del panòptic quan anota:

De 1494 a 1945, això que s'anomenarà, d'ara en endavant, «el vell món» gaudia dels seus privilegis panòptics amb totes les seves conseqüències: era la regió del món en la qual el curs de les coses havia brindat la possibilitat de veure més que no pas ser vist i de dominar més que no pas de sofrir el domini. (Sloterdijk, 2004, p. 14)

A partir de la noció de poder en Foucault o, més concretament, de l'estratègia panòptica per ell desplegada i que mostra com actua el poder en una societat disciplinària, la geografia ha assimilat el discurs d'aquell obrint nous centres d'interès, Un dels quals és els estudis geogràfics relacionats amb el «cos» i la «corporalitat» en el si de les anomenades «geografies del cos», és a dir, aquelles que es qüestionen «com els cossos són formats, negociats i compresos en diferents espais» (Hubbard, 2002, p. 99). En aquest sentit, Richard Peet escriu:

En la comprensió genealògica, el cos és un focus essencial per les operacions de les relacions de poder modernes —el cos és el lloc on, per Foucault, la més mínima i local pràctica està vinculada amb les grans escales d'organització del

poder— [...] La tasca de la genealogia és mostrar que el cos està involucrat en un camp polític, que les relacions de poder construeixen i entrenen, i aquest procés és connectat profundament amb el sistema de demanda econòmic per la producció i subjecció de la població. (Peet, 1998, p.203)

Clausura

En aquest escrit, hem resseguit algunes de les principals idees de l'obra de Michel Foucault que han tingut un ressò especial en geografia. De ben segur la fertilitat del seu pensament va molt més enllà d'allò que aquí hem exposat. Amb tot, ens semblen especialment significatives les nocions treballades de discurs, història i poder. Hem intentat, amb més o menys èxit, restituir també un discurs més general tot relacionant algunes d'aquestes nocions amb aspectes parcials dels corrents de pensament de l'època, especialment l'estructuralisme i el postestructuralisme. Només coneixent amb més profunditat l'horitzó teòric de Foucault, les múltiples tendències i escoles de pensament que l'influenciaren —tot i reconèixer la seva excepcionalitat—, creiem que és possible trobar un discurs propi on la funció del filòsof no sigui tan sols la d'autoritzar o adornar el text geogràfic, sinó sobretot la d'obrir i ampliar les seves possibilitats: multiplicar les formes de mirar, pensar i escriure; multiplicar, si cal, les formes d'actuar.

Bibliografia

- DARIER, É. (ed.) (1999). *Discourses of the Environment*. Oxford: Blackwell Publishers.
- DRIVER, F. (1985). «Power, space, and body: a critical assessment of Foucault's Discipline and Punish». *Environment and Planning D: Society and Space*, 3, p. 425-446.
- FOUCAULT, M. (1999a). *La arqueología del saber*. Madrid: Siglo XXI. Obra original: *L'archéologie du savoir*. París: Gallimard, 1969.
- (1999b). «Preguntas a Michel Foucault sobre la Geografía». A *Estrategias de poder. Obras esenciales*, vol. 2, p. 313-326. Barcelona: Paidós. Escrit original: «Questions à Michel Foucault sur la géographie», a *Herodote*, núm. 1, gener-març de 1976, p. 71-85.
- HUBBARD, P. i altres (2004). *Key thinkers on Space and Place*. Londres: Sage.
- HUBBARD, P.; KITCHIN, R.; BARTLEY, B.; FULLER, D. (2002). *Thinking geographically: Space, Theory and Contemporary Human Geography*. Londres: Continuum.
- ÍÑIGUEZ, L. (ed.) (2003). *Análisis del discurso: Manual para las ciencias sociales*. Barcelona: Editorial UOC.
- PARDO, J. L. (1989). «El ser y el espacio». *Er, Revista de Filosofía*, p. 207-227.
- PEET, R. (1998). *Modern Geographical Thought*. Londres: Blackwell.
- PHILO, C. (2000). «Foucault's Geography». A CRANG, M.; THRIFT, N. (ed.). *Thinking Space*. Londres: Routledge.
- ROBINSON, G. M. (1998). *Methodos and Techniques in Human Geography*. Nova York: Wiley.
- SLOTERDIJK, P. (2004). *Si Europa despierta: Reflexiones sobre el programa de una potencia mundial en el fin de la era de su ausencia política*. València: Pre-Textos. Obra original: *Falls Europa erwacht*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1994.